

Соціальна і гуманітарна політика

УДК 35.5(477)

Богданенко Анатолій Іванович

кандидат наук з державного управління,

доктор економічних наук, доцент кафедри державного управління

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Богданенко Анатолій Іванович

кандидат наук по государственному управлению,

доктор экономических наук, доцент кафедры государственного управления

Межрегиональная Академия управления персоналом

Bogdanenko Anatoliy

PhD in Public Administration, Doctor of Economic Sciences,

Associate Professor of Public Administration

Interregional Academy of Personnel Management

ORCID: 0000-0003-0758-5809

**ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ: АДАПТАЦІЯ ДО НОВОГО
ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЕВРОПЕЙСКАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ХАРТИЯ: АДАПТАЦИЯ К
НОВОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМУ
EUROPEAN SOCIAL CHARTER: ADAPTATION TO NEW LABOR
LEGISLATION**

***Анотація.** Актуальність теми зумовлена тим, що на сьогоднішній день у межах Української держави відбувається значна активізація взаємодії на міжнародному рівні та стабілізація українського законодавства по відношенню до Європейського законодавства. Поряд із цим, не дивлячись на наявність значної кількості досліджень у межах піднятої теми, існує проблема адаптації Європейської Соціальної Хартії*

по відношенню до нового трудового законодавства нашої держави.

Європейська соціальна хартія сформована Радою Європи як специфічне доповнення до Конвенції про захист прав людини, була відкрита для підписання ще у 1961 році.

Положення Хартії покликані захищати дев'ятнадцять основних соціальних прав європейців: право на працю, право на нормальні умови праці, право на справедливу винагороду, право чоловіків і жінок на рівну оплату праці, право об'єднуватися в організації і укласти колективні договори (включаючи право на страйк), право на соціальне забезпечення, право на соціальну та медичну допомогу і на отримання послуг з боку соціальних служб, право на захист сім'ї, інвалідів, трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей, дітей та молоді, тощо.

При цьому, Хартія стала доступною для прийняття та підписання Україною, як і інших пострадянських країн відносно недавно. До цього членами Ради Європи на той момент були такі держави, як: Австрія, Бельгія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Туреччина, Великобританія. Тому не дивно, що комуністична пропаганда сам факт існування цього документа ігнорувала, подаючи тим часом радянську конституцію роками як унікальний прорив, в тому числі і в справі захисту соціально-економічних прав своїх громадян.

До підготовки нинішньої редакції соціальної Хартії Рада Європи приступила у 1990 році і вже у 1996-му вона стала відкритою для підписання. Українська держава підписала цей документ у 1999 році, проте, процес ратифікації розтягнувся аж на сім років.

Ключові слова: *Європейська соціальна хартія, трудове законодавство, прямі міждержавні угоди, соціальне забезпечення, соціальна політика, міжнародні соціальні стандарти, європейські соціальні*

стандарты.

Аннотация. Актуальность темы обусловлена тем, что на сегодняшний день в рамках Украинского государства происходит значительная активизация взаимодействия на международном уровне и стабилизация украинского законодательства по отношению к Европейскому законодательству. Наряду с этим, несмотря на наличие значительного количества исследований в рамках поднятой темы, существует проблема адаптации Европейской Социальной Хартии по отношению к новому трудовому законодательству нашего государства.

Европейская социальная хартия сформирована Советом Европы как специфическое дополнение к Конвенции о защите прав человека и была открыта для подписания еще в 1961 году.

Положения Хартии призваны защищать девятнадцать основных социальных прав европейцев: право на труд, право на нормальные условия труда, право на справедливое вознаграждение, право мужчин и женщин на равную оплату труда, право объединяться в организации и заключать коллективные договоры (включая право на забастовку), право на социальное обеспечение, право на социальную и медицинскую помощь и на получение услуг со стороны социальных служб, на защиту семьи, инвалидов, трудящихся-мигрантов и членов их семей, детей и молодежи, и так далее.

При этом, Хартия стала доступной для принятия и подписания Украиной, как и других постсоветских стран относительно недавно. До этого членами Совета Европы на тот момент были такие государства, как: Австрия, Бельгия, Кипр, Дания, Франция, Германия, Греция, Исландия, Ирландия, Италия, Люксембург, Нидерланды, Норвегия, Швеция, Турция, Великобритания. Поэтому неудивительно, что коммунистическая пропаганда сам факт существования этого документа игнорировала, тем

временем годами подавая советскую конституцию как уникальный прорыв, в том числе и в деле защиты социально-экономических прав своих граждан.

К подготовке нынешней редакции социальной Хартии Совет Европы приступил в 1990 году и уже в 1996-м она стала открытой для подписания. Украинское государство подписало этот документ в 1999 году, однако, процесс ратификации растянулся на семь лет.

Ключевые слова: *Европейская социальная хартия, трудовое законодательство, прямые межгосударственные соглашения, социальное обеспечение, социальная политика, международные социальные стандарты, европейские социальные стандарты.*

Summary. *The urgency of the topic is due to the fact that today, within the framework of the Ukrainian state, significant intensification of interaction at the international level and stabilization of Ukrainian legislation in relation to European legislation are taking place. At the same time, despite the presence of a large number of studies within the framework of the raised topic, there is a problem of adaptation of the European Social Charter in relation to the new labor legislation of our state.*

The European Social Charter was created by the Council of Europe as a specific addition to the Convention for the Protection of Human Rights and was opened for signature in 1961.

The provisions of the Charter are intended to protect the nineteen basic social rights of Europeans: the right to work, the right to normal working conditions, the right to a fair remuneration, the right of men and women to equal payment for labor, the right to unite in an organization and to conclude collective agreements (including the right to strike), the right to social security, the right to social and medical assistance and receiving social services, to protection of family, disabled persons, migrant workers and their families, children and young people, and so on.

At the same time, the Charter became available for acceptance and signing by Ukraine, as well as other post-Soviet countries relatively recently. Before that, members of the Council of Europe at that time were such states as Austria, Belgium, Cyprus, Denmark, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Sweden, Turkey, United Kingdom. Therefore, it is not surprising that communist propaganda itself ignored the existence of this document, while still serving the Soviet constitution as a unique breakthrough for many years, including in protecting the social and economic rights of its citizens.

The Council of Europe began preparing the current version of the Social Charter in 1990, and in 1996 it became open for signature. The Ukrainian state signed this document in 1999, however, the ratification process lasted for seven years.

Key words: *European social charter, labor law, direct interstate agreements, social security, social policy, international social standards, European social standards.*

Постановка проблеми. Імплементация Європейської соціальної хартії передбачає наближення законодавства України до стандартів ЄС у політичній, економічній та правовій сферах і надає можливість впроваджувати політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи.

Європейська соціальна хартія зобов'язує уряди визнати однією зі своїх найголовніших цілей і одним зі своїх найголовніших обов'язків досягнення та підтримання якомога високого і стабільного рівня зайнятості, маючи на меті досягнення повної зайнятості.

На жаль, вивченню Європейської соціальної хартії, як інструменту, що гарантує права трудящих, в українській правовій доктрині приділялася дуже мало уваги, тоді як серед західних юристів міжнародників, останнім

часом, Хартія є досить популярною темою для обговорення. Цією статтею автор прагне внести свій вклад в заповнення цієї прогалини.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Загальні особливості Європейської соціальної хартії було розкрито в працях Дашо Т. Ю., Демичевої З. Б., Карташкіна В. А., Краснова Є. В., Лукашевої Е. А. та ін. Чинники взаємозв'язку між особливостями Європейської соціальної хартії та її адаптації до нового трудового законодавства розглядали в своїх працях Абашидзе А. Х., Бутаєв Г. Р., Геворкян А. Т., Іншакова А. О., Магомедов Ш. Б., Павлів-Самоїл Н. П. та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей Європейської соціальної хартії та її адаптації до нового трудового законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Основним нормативним актом, що регулює правовідносини в сфері соціального забезпечення в Європі, є Європейська соціальна хартія. Вона була підписана державами-членами Ради Європи в Турині 18 жовтня 1961 року і набула чинності 26 лютого 1965 року. Ця міжнародна угода поєднала всі права, закріплені в Хартії 1961 р., Додаткових протоколах 1988 та 1995 рр., а також поправки, які стосуються цих прав, та нові права.

Всього Переглянута європейська соціальна хартія містить гарантії захисту 31 права людини.

Хартія закріплює основні принципи, якими повинні керуватися держави-члени Ради Європи у своїй соціальній політиці. Частину першу Хартії можна охарактеризувати декларацією цілей і принципів, до досягнення яких будуть прагнути держави-учасники.

Частина друга закріплює конкретні соціально економічні права та принципи, які Договірні Сторони зобов'язані забезпечити.

Щоб стати повноправними учасниками документа, державам, які бажають вступити у Хартію, необхідно прийняти на себе в повному

обсязі шість з дев'яти основних статей частини два Хартії. Серед них: право на працю; право на організацію (об'єднання); право на укладення колективних договорів; право дітей та підлітків на захист; право на соціальне забезпечення; право на соціальну та медичну допомогу; право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист; право працівників-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу; право на рівні можливості та рівне звернення в сфері зайнятості та професійної діяльності без дискримінації за ознакою статі [1; 2; 3].

Значення останнього варіанту Європейської Соціальної Хартії для трудового законодавства пов'язане перш за все із її націленістю на підвищення рівня життя і соціального благополуччя населення. Першочерговими завданнями діяльності трудового законодавства у межах внутрішнього та зовнішнього законодавства є підтримка демократії і соціального діалогу, сприяння соціально-економічному прогресу, підвищенню добробуту і поліпшення умов праці трудящих, захисту прав людини.

Усі права людини у сфері праці можна закріплені міжнародними актами про права людини та проголошені в актах національного законодавства. Україна на конституційному рівні закріпила гарантії у сфері реалізації права на працю. Згідно зі ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [4]. Під час європейської інтеграції важливого значення набуває ратифікація Україною Європейської соціальної хартії (переглянутої). Це, в свою чергу, сприяє розвитку національної політики у сфері соціального забезпечення відповідно до європейських норм та стандартів. Приєднавшись до Європейської соціальної хартії (переглянутої), Україна підтверджує свій європейський вибір, а також забезпечує надійні передумови реалізації прав

та свобод громадян у всіх їхніх проявах. 14 вересня 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)”. Відповідно до цього Закону, Україна взяла на себе зобов’язання вважати частину I Хартії декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнутиме всіма відповідними засобами, а також зобов’язання вважати обов’язковими для України наступні статті та пункти частини II Хартії: п. 1, 2, 3, 4 ст. 1; п. 1, 2, 4, 5, 6, 7 ст. 2; п. 1, 2, 3, 4 ст. 3; п. 2, 3, 4, 5 ст. 4; ст. 5; п. 1, 2, 3, 4 ст. 6; п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ст. 7; п. 1, 2, 3, 4, 5 ст. 8; ст. 9; п. 1, 2, 3, 4, 5 ст. 10; п. 1, 2, 3 ст. 11; п. 3, 4 ст. 12; п. 1, 2 статті 14; п. 1, 2, 3 ст. 15; ст. 16; п. 1, 2 ст. 17; п. 1, 2, 3, 4 ст. 18; ст. 20; ст. 21; ст. 22; ст. 23; ст. 24; п. 1, 2 ст. 26; п. 1, 2, 3 ст. 27; ст. 28; ст. 29; ст. 30; п. 1, 2 ст. 31 [5].

Водночас Верховна Рада не ратифікувала трьох із дев’яти обов’язкових статей, до яких входять ст. 12 (право на соціальне забезпечення), ст. 13 (право на соціальну та медичну допомогу) і ст. 19 (право трудящих-мігрантів та їхніх сімей на захист і допомогу). Україна також не приєдналася до п. 1 ст. 4 Хартії, яка гарантує право на справедливу винагороду («Визнати право трудящих на винагороду, котра гарантує їм і їхнім сім’ям достатній рівень життя»). При цьому, усі зазначені права (крім прав мігрантів) гарантовані Конституцією України.

Відповідно до вимог Хартії, Україна зобов’язана щорічно направляти національні доповіді про виконання вимог за статтями однієї з чотирьох тематичних груп, в яких має звітуватись, як саме виконуються взяті нею зобов’язання. Держава зобов’язана звітувати не лише про правову відповідність національного законодавства положенням Хартії, а й про практичну її реалізацію, надаючи статистичні відомості по відповідним питанням.

На сьогодні Україною подано Європейському комітету з соціальних

прав 10 доповідей [5]. Це є свідченням того, наскільки вагому роль відіграє дана Хартія для нашої держави. Як показує аналіз доповідей, в Україні в цілому створена правова та інституційна основа для виконання своїх зобов'язань, передбачених ратифікованими статтями Хартії. Метою контрольного механізму є не примус або застосування санкцій до держав за невиконання зобов'язань, а лише контроль за втіленням в життя положень Хартії та допомога державі шляхом подання відповідних рекомендацій [6].

Зараз продовжується виконання Плану заходів щодо Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015-2019 рр. Серед іншого цей план передбачає опрацювання можливості поступового приєднання України до 24 пунктів Хартії, до яких Україна не приєдналася при ратифікації.

16 березня 2016 р. Парламентом ухвалено Закон «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102», 10 листопада 2016 р. підписано Європейський кодекс соціального забезпечення. Підписання Кодексу підтверджує, що Уряд України спрямовує свої зусилля на повну адаптацію національного законодавства у соціальній сфері до європейських стандартів, визначених багатосторонніми міжнародними інструментами Ради Європи, якими є Європейська соціальна хартія (переглянута) та Європейський кодекс соціального забезпечення. Ці законодавчі акти наблизили приєднання України до ст. 12 Хартії «Право на соціальне забезпечення», а 17 травня 2017 р. зробили можливим приєднання України до пп. 3 та 4 цієї статті.

Тривають обговорення приєднання до п. 3 ст. 2 Хартії «Право на справедливі умови праці», п. 1 ст. 4 «Право на справедливу винагороду», пп. 1-2 ст. 12 «Право на соціальне забезпечення», пп. 1-4 ст. 13 «Право на соціальну та медичну допомогу», ст. 25 «Право працівників на захист свої прав у разі банкрутства їхнього роботодавця», п. 3 ст. 31 «Право на житло», пп. 1-12 ст. 19 «Право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і

допомогу». У листопаді 2015 р. позиції України у приєднанні до цієї статті було посилено ухваленням Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» [7].

Прийняттям Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» 05 листопада 2016 р. було удосконалено механізми державного регулювання в сфері зовнішньої трудової міграції відповідно до сучасних вимог соціально-економічного розвитку країни, гармонізації міграційного законодавства України з міжнародними правовими нормами.

Закон закріпив на законодавчому рівні права трудових мігрантів та членів їх сімей і встановив ступінь відповідальності держави по відношенню до зазначеної категорії громадян України (державні гарантії). Крім того, управління трудовою міграцією здійснюється в рамках ряду багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів у сфері працевлаштування та соціального захисту громадян, стороною яких є Україна. Серед них Європейська конвенція про правовий статус трудівників-мігрантів, яка набула чинності для України 01 жовтня 2007 р., Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, ратифікована Верховною Радою України 21 грудня 2011 р., Протокол про внесення змін та доповнень до Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції і соціального захисту трудівників-мігрантів, ратифікований Україною 16 березня 2007 р., Угода між Україною та Іспанією щодо врегулювання та упорядкування трудових міграційних потоків між двома державами, ратифікована Україною 01 грудня 2010 р., Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль про тимчасове працевлаштування українських працівників в окремих галузях на ринку праці Держави Ізраїль, ратифікована 16 листопада 2016 р., Спільний протокол про наміри щодо співробітництва між Міністерством соціальної політики України та

Федеральним міністерством праці, соціального забезпечення та захисту прав споживачів Республіки Австрія у сфері праці та соціальної політики, підписаний 13 листопада 2017 р. строком на 5 років, Меморандум про співробітництво між Міністерством соціальної політики України та Федеральною міграційною службою (Російська Федерація) з питань трудової міграції, підписаний 23 березня 2011 р., Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці, соціальних справ і сім'ї Словачької Республіки про співробітництво у сфері праці, зайнятості та соціальної політики, підписана 11 червня 2007 р., Угода про співробітництво між Міністерством соціальної політики України та Представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, підписана 15 вересня 2011 р.

Порівняльний аналіз відповідності законодавства України до положень хартії показує, що існуючі в Україні інституційні та правові основи соціальних і економічних гарантій прав громадян в основному відповідають положенням хартії. Разом з тим рівень реально наданих гарантій для окремих груп населення визначається економічними можливостями держави. Підвищення цього рівня до стандартів, встановлених хартією, пов'язане з подальшим економічним розвитком країни.

Норми хартії мало чим відрізняються від норм конвенцій Міжнародної організації праці (МОП) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, гарантії яких стосуються соціальних прав. Хартія містить дієвий механізм контролю за дотриманням соціально-економічних прав людини, сприяє вирівнюванню рівнів соціальної захищеності осіб, які перебувають під юрисдикцією держав-учасників, дозволяє стимулювати розвиток і вдосконалення їх законодавств.

Існує гнучка система, що дозволяє державам відбирати статті,

прийнятні для них, але яка зобов'язує при цьому погодитися з «основними статтями» за зобов'язаннями, які вважаються основними.

Для досягнення проголошеної в хартії мети зміцнення європейської єдності в соціальній сфері шляхом прийняття загального для всіх Договірних Сторін системи основних зобов'язань передбачається, що Договірні Сторони повинні прийняти у повному обсязі зобов'язання щодо принаймні шести з дев'яти конкретно зазначених в хартії статей. Таким чином, державам надається можливість в подальшому розширювати коло своїх зобов'язань. Слід зазначити, що в період підготовки до ратифікації хартії українське законодавство в соціально-трудовій сфері розвивалося в напрямку відповідності нормам і положенням Хартії. Реалізований ряд пріоритетних національних проектів, спрямованих на підвищення якості життя громадян України, в тому числі в галузі охорони здоров'я, освіти, придбання житла, дозволяє Україні наблизитися до стандартів, проголошених в хартії і це дає можливість виконання зобов'язань, прийнятих при її ратифікації.

Положення хартії, зобов'язання за якими прийняла Україна, не містять правил інших, ніж передбачені законодавством України. Ухвалення цих положень можливо без внесення змін до чинного законодавства, а їх реалізація не спричинить за собою додаткових витрат з державного бюджету.

Ратифікація Хартії забезпечила громадянам додаткові гарантії захисту соціальних і економічних прав, а також послужить орієнтиром для подальшого проведення реформ у соціальній сфері.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши особливості адаптації Хартії до нового трудового законодавства України ми встановили, що Україна, дотримуючись зазначені положення, прийняла 6 з 9 обов'язкових статей ч. II Хартії (право на працю, колективних договорів,

право дітей та підлітків на захист, право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист, право на рівні можливості в зайнятості і вибір занять без дискримінації за ознакою статі), а також ратифікувала статті Хартії.

Розробивши рекомендації по оптимізації законодавства у відповідності із міжнародними нормами ми можемо говорити про те, що сьогодні після ратифікації Україною переглянутої Європейської соціальної хартії всі факти порушення соціальних прав і конкретні невідповідності міжнародним стандартам в галузі соціального забезпечення (несвоєчасна виплата заробітної плати, пенсій, соціальних допомог, зростання безробіття) стануть предметом розгляду контрольних органів Ради Європи, що потребують усунення неточностей і невідповідностей в українських правових нормах, твердження на основі соціально-трудової законодавства ефективної системи захисту економічних і соціальних прав громадян, посилення внутрішньодержавного контролю за виконанням вимог Хартії.

Література

1. Верланов С. О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику (загальнотеоретичне дослідження). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол. : П. М. Рабінович (гол. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 19. Львів : Край, 2009. 196 с.
2. Мельник В. П. Роль міжнародних договорів України у правовому регулюванні соціального захисту осіб з інвалідністю / В.П. Мельник, О. Я. Мельник // Часопис Національного університету «Острозька академія». 2017. № 1(15). Серія «Право». URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17mvpozi.pdf>

3. Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року. Офіційний сайт Ради Європи. Електронні текстові дані. URL: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/ESCRBooklet/Russian.pdf>
4. Конституція України № 254к/96ВР від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
5. Доповіді Міністерства соціальної політики України до Європейського комітету з соціальних прав. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/spivrobitnictvo-z-radoyu-evropi.html?PrintVersion>
6. Закон України № 137-V від 14 вересня 2006 року, Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.
7. Закон України № 761-VIII від 05 листопада 2015 року, Про зовнішню трудову міграцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19>.

References

1. Verlanov S. O. Ekonomichni i sotsialni prava liudyny: yevropeiski standarty ta yikh vprovadzhennia v yurydychnu praktyku (zahalnoteoretychne doslidzhennia). Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy / Redkol.: P. M. Rabinovych (hol. red.) ta in. Seriia I. Doslidzhennia ta referaty. Vypusk 19. Lviv : Krai, 2009. 196 s.
2. Melnyk V. P. Rol mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy u pravovomu rehuliuванні sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu / V.P. Melnyk, O. Ya. Melnyk // Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». 2017. – № 1(15). Seriia «Pravo». URL:

<http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17mvpozi.pdf>

3. Yevropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta) 1996 roku. Ofitsiynyi sait Rady Yevropy. Elektronni tekstovi dani. URL: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/ESCRBooklet/Russian.pdf>
4. Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96VR vid 28 chervnia 1996 roku. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-Bp>
5. Dopovidi Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy do Yevropeiskoho komitetu z sotsialnykh prav. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/spivrobitnictvo-z-radoyu-evropi.html?PrintVersion>.
6. Zakon Ukrainy № 137-V vid 14 veresnia 2006 roku, Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.
7. Zakon Ukrainy № 761-VIII vid 05 lystopada 2015 roku, Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19>.